

AMARTYA SEN'İN KAPASİTE - YAPABİLİRLİK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE YOKSULLUK DURUMU

Poverty In Turkey İn The Context Of Amartya Sen's Capacity-Ability Approach

Doç. Dr. Sema BUZ

Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara/Türkiye

Arş. Gör. Edip AYGÜLER

Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara/Türkiye

Buz, S. & Aygüler, E. (2017). "Amartya Sen'in Kapasite - Yapabilirlik Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'de Yoksulluk Durumu", Vol:3, Issue:15; pp:177-189 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

08/08/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

12/09/2017

Anahtar Kelimeler

Amartya Sen, Yoksulluk, Sosyal hizmet, Kapasite yaklaşımı, Sosyal hizmet ve yoksulluk.

Keywords

Amartya Sen, Poverty, Social work, Capability approach, Social work and poverty.

ÖZ

Yoksulluk, ortadan kaldırılması için uluslararası kuruluşlar başta olmak üzere aktif bir şekilde mücadele edilen günümüzün en büyük küresel sorunlarından biridir. Barınma, eğitim, sağlık gibi temel insani ihtiyaçların karşılanamaması olarak tanımlanabilen yoksulluk dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi görülebilmektedir. Son dönemlerde yoksulluğu sadece ekonomik bağlamda ele almayan, yoksulluğun insani boyutuna da değinen tanımlamalar yapılmıştır. Amartya Sen tarafından ortaya konan, Birleşmiş Milletler ve ona bağlı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından da benimsenen, yoksulluğu salt gelir miktarıyla betimleyen tanımlara karşı çıkan yapabilirlik yaklaşımı da yeni yoksulluk tanımlarından biridir. Sen, yapabilirlik kavramını; açlık, hastalık, eğitimsizlik, kötü yaşam koşulları gibi, hiç kimsenin istemeyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak görmüş ve yoksulluğu yapabilirlikten yoksun olmak şeklinde tanımlamıştır. Sen yoksulluğu gelir yoksunluğundan ziyade, kapasite yoksunluğu olarak ele almakta ve yoksulluk göstergesi olarak sadece gelir düzeyine bakılmasını kabul etmemektedir. Bu çalışmada da Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verileri kullanılarak, Türkiye'deki yoksulluk durumu Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır.

ABSTRACT

Poverty is one of the biggest global problems of our time, actively tackled to resolve, especially by international organizations. Poverty, which can be defined as the inability to meet basic human needs such as shelter, education, health, can be seen even in the most developed countries of the world. Recently, definitions of the poverty have been made that address not only with economic context but also refer the human aspect of poverty. The ability (capacity) approach, which was put forward by Amartya Sen and adopted by the United Nations and its associate United Nations Development Programme (UNDP), is also one of the new definitions of poverty that oppose definitions that describe poverty only in terms of income. Sen describes poverty as deprived of ability and views the concept of ability as a competence to refrain from situations no one would want such as hunger, illness, lack of education, bad living conditions. Sen discusses poverty as a paucity of capacity, rather than income, and do not accept income alone as an indicator of poverty. In this study, the poverty situation in Turkey was handled within the framework of the ability approach of Amartya Sen by using the data of Turkish Statistical Institute (TURKSTAT / TÜİK).

1. GİRİŞ

Ekonomik ve sosyal değişmelerle beraber meydana gelen, Dünya'nın birçok bölgesinde görülen yoksulluk, günümüzün en büyük küresel sorunlarından biridir. Yoksulluk, ortadan kaldırılması için Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi çok büyük etkiye ve güce sahip uluslararası kuruluşlar tarafından aktif olarak mücadele edilen bir sorundur. Yoksullukla mücadele amacıyla, Birleşmiş Milletler tarafından günde bir Amerikan dolarından daha az gelire sahip olanların, açlık çekenlerin ve içme suyu bulamayanların oranının yarıya indirilmesi gibi amaçları içeren Binyıl Kalkınma (Milenyum) Hedefleri oluşturulmuştur (BM, 2002). Bu hedeflerin tamamı henüz gerçekleştirilememiş olsa da ciddi kazanımlar elde edilmiştir. Yoksulluk genel anlamıyla insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılamada acze düşme durumu olarak tanımlanmaktadır (Taş ve Özcan, 2012). Bununla birlikte yoksulluk yalnızca gelire ve doğal kaynaklara sahip olunmaması değil, aynı zamanda temel insani ihtiyaçların da karşılanamamasıdır (Temiz, 2008). Yoksulluk yalnızca az gelişmiş ve gelişme sürecinde olan ülkelerin değil, özellikle ülkelerin ticaretlerinin ve ekonomilerinin

küreselleştiği ve rekabetin uluslararası düzeyde yaşandığı 1980'li yıllardan sonra, gelişmiş ülkelerin de temel bir sorunu haline gelmiştir (ASAGM, 2010).

Sözlük anlamı ile yoksul, yeterli miktarda parası olmayan veya konforlu bir yaşam sürmek için elzem olan araç ve gereçlere sahip olmayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk kavramı ise, yaşamın gerektirdiği beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi temel olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Rowntree yoksulluğu, "toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi" olarak tanımlanmaktadır (Field, 1983). Yoksulluk sadece gelirden yoksun olmayı değil bunun ötesinde doğası gereği ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları olan çok katmanlı ve karmaşık bir sorundur ve beraberinde fırsatlardan da yoksun olmayı içerir (Temiz, 2004, 2008).

Yoksulluğun yukarıdaki genel tanımlamalarına ek olarak, sosyal adalet ve eşitlik temelinde çalışan, insan haklarını ölçüt olarak alan sosyal hizmet disiplininin bakış açısına daha yakın tanımlamalarına yer vermek gerekmektedir. Bunlardan biri Birleşmiş Milletler Sosyal Ekonomik ve Kültürel Haklar Komitesi'nin tanımıdır. Bu tanım şu şekildedir: "Yoksulluk, yeterli bir yaşam standardının yanı sıra diğer, medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklar için gerekli olan kaynaklardan, yetilerden, seçilerden, güvenlikten ve güçten süreli ya da kronik olarak yoksun kalmakla karakterize olan durum." Bir diğer tanımlama ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılmıştır. İnsani yoksulluk adı verilen bu yoksulluk tanımı kişi başına düşen milli gelir hesaplamalarının, yoksulluğun hesaplanması için yeterli olmadığını savunur ve yoksulluğu, insanın gelişimi, doğal ve toplumsal kaynaklara ulaşımı, insanın özgürlüğü gibi temel araçlarla betimlemeye çalışır (Demir, 2006:2).

UNDP'nin ilk defa kullandığı insani yoksulluk tanımlamasının temeli aslında Nobel ödüllü ekonomist Amartya Sen tarafından ortaya konmuştur. Sen'in, yoksulluğu temel insani kapasitelerin eksikliği bağlamında ele alan ve böylece yoksulluğun daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayan kapasite yaklaşımı 1990'lı yıllardan günümüze uluslararası çalışmaları büyük oranda etkilemiştir (Metin, 2014). Amartya Sen, yoksulluğu gelir miktarıyla betimleyen tanımlara karşı çıkmış ve yoksulluğu "yapabilirlik" bağlamında ele almıştır. Yapabilirlik kavramını; açlık, hastalık, eğitimsizlik, kötü yaşam koşulları gibi, hiç kimsenin istemeyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak görmüştür. Bu şekilde "yapabilirlikten yoksunluk" yoksulluğun tanımı olarak ele alınmıştır (Sen, 2004).

Sen, kalkınmanın sadece sanayinin gelişmesi, ekonominin büyümesi, istihdamın artması, teknolojinin gelişmesi ve kişi başına düşen gelirin artması gibi kavramlarla gerçekleştiğini kabul etmemektedir. Ona göre bunlar elbette önemlidir. Lakin esas önemli olan nokta, insanların özgürlük alanını genişletmektir (Sen, 2004). Özgürlük, insanlara kendilerini yoksulluk karşısında koruyacak bir alan yaratmaktadır.

Sen'in yoksulluk konusunda, gelir düzeyini temel olarak kabul etmemesi, gelirin yoksulluk üzerindeki etkisini yadsıdığı anlamına gelmemektedir. Ancak gelir düzeyi, gerçek yoksulluk durumunun ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden biridir. Yapabilirlik yaklaşımının özgün yanı, gelir ve servet miktarının kişinin refahı hakkında fikir sahibi olmak için yeterli olmadığını savunmasıdır (Yuncu, t.y.). Sen'in yoksulluk tanımlaması, bireysel gelişimin temel unsurları olarak eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim olmak üzere nakdi öğelerin dışında kalan unsurlara vurgu yapmaktadır (Metin, 2014).

Sen'e göre yoksulluk, gelir yoksulluğundan ziyade temel kapasitelerden yoksunluk olarak ele alınmalıdır. Sen'e göre yoksulluktan kurtulmak için, bireyin sadece maddi gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan yardımlar yeterli değildir, bunlarla beraber o kişinin var olma ve kapasitesini geliştirmesini sağlayacak faaliyetler yapılmalıdır (Sen, 1981). Sen kapasite yaklaşımının, yaşam standardıyla en çok örtüşen yaklaşım olduğunu savunmaktadır.

Sen'e göre kişinin ekonomik durumu hakkında değerlendirme yapmak için sahip olduğu şeylere bakmak doğru değildir. Bir kişinin yoksulluğu hakkında fikir sahibi olmak için, kişinin sahip oldukları ile ne yapabildiğine bakmak gerekmektedir. Örneğin engelli bir bireyle, engelli olmayan bir bireyin bisikletleri olmaları durumunda, engelli bireyin yaşamında kapasitesini artırma bağlamında bisikletin bir katkısından söz edilemez. Bundan dolayı bireyin yaşam standardını, yoksul olup olmamasını belirleyen asıl unsur, sahip oldukları şeyleri kullanarak yapabildiklerini artırıp arttıramadığıdır (Metin, 2014).

Bireyin sürdürdüğü ve yaşamını etkileyen yüksek kapasiteler, o kişinin daha fazla gelir kazanma kapasitesini arttırdığından, kapasite gelişimi ile elde edilen gelirin artması arasında doğru orantı olduğu düşünülebilir (Yurdakul, 2010). Örnek olarak, iyi bir eğitim sonucunda meslek sahibi olan ve bu sayede iyi bir işte çalışan bireyin gelir kazanma kapasitesinin arttığı söylenebilir. Temel sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşma kapasitesine sahip olan bireylerin, yoksullukla mücadele etme kapasiteleri de artmaktadır.

"Gelir ve yapabilirlik arasındaki ilişki, kişinin yaşından (örneğin yaşlı ya da çok genç olanlara özgü ihtiyaçlar), toplumsal cinsiyetten ve toplumsal rollerden (örneğin annelik veya geleneksel aile yükümlülükleri), yerleşim yerinden (örneğin su baskını ya da kuraklığa yakınlık ya da bazı kent yerleşimlerinde görülen güvensizlik ve şiddet), epidemiyolojik atmosferden (örneğin bölgedeki salgın hastalıklar) ve kişinin denetleyemeyeceği - ya da sadece kısmen denetleyebileceği - diğer değişikliklerden güçlü biçimde etkilenir." (Sen, 2000). Yukarıda verilen etmenler kişinin yapabilirliklerini arttırmasına engel teşkil etmektedir.

Kaza ve hastalık gibi çeşitli engeller de bireyin gelir edinme kapasitesini azaltır. Bunlar aynı zamanda gelirin kapasiteye dönüştürülmesini daha da zorlaştırır. Yaşlı ya da kaza geçirmiş bir birey tedavisi ve ilaçları için maddi kaynak ayırmak zorunda olduğundan daha fazla gelire ihtiyaç duyar (Yurdakul, 2010). Daha fazla gelir kaynağına ulaşamayan ve bundan ötürü yaşamındaki diğer alanlardan kısarak tıbbi tedavisi ve ilaçları için kaynak ayıran kişinin kapasitesi azalır.

Sen'in yoksulluğu anlatmaya yönelik farklı örnekleri de vardır. Sen'e göre bir kişinin dünyanın en çok gelişmiş ülkelerinden birinde görece yoksul olması, mutlak gelire göre hesaplanan dünya yoksulluğu temel alındığında yoksul olmadığı anlamına gelmez. Sonuç itibarıyla o kişi ekonomik olarak dünya standartlarının çok üstünde olsa bile, kendi ülkesindeki toplumun refahını yakalaması için, daha fazla gelire ihtiyacı vardır. Daha fazla gelirin olmayışı o kişinin kapasitesini ve yeterliliğini azaltan bir unsurdur (Yurdakul, 2010).

Yapabilirlik yaklaşımına göre önemli olan bir kişinin yapabilirliklerine ulaşmasıdır. Onları gerçekleştirip gerçekleştirilememesi ise farklı bir durumdur. Gerçekleştirme o kişinin özgür iradesiyle alakalıdır (Sen, 2004). Bu ifadenin daha kolay anlaşılması için şöyle bir örnek verilebilir: Eğitim ve öğretim faaliyetine devam eden, iki öğrenci baz alındığında, ilk öğrenci ücretli okul servisi ya da toplu taşıma aracı kullanma imkânı olduğu halde okula yürüyerek gidip gelmektedir çünkü yürümenin sağlığı için daha elverişli olduğunu düşünmektedir. İkinci öğrenci ise ücretli okul servisi ya da toplu taşıma aracı kullanacak ekonomik kaynağa sahip olmadığından yürümek zorundadır. Tam bu noktayı yapabilirlik yaklaşımı açıklamaktadır. Çünkü örnekte yer alan ikinci öğrencinin yapabilirliği ile ilk öğrencinin yapabilirliği aynı değildir ve bu nokta yoksulluğu tanımlarken dikkate alınması gereken en temel noktadır. Soğuk havalardan ve yağışların olduğu bir dönemde ilk öğrencinin servise binerek okula gidebilme yapabilirliğinin olmasına karşın, ikinci öğrencinin böyle bir yapabilirliği yoktur. İkinci öğrencinin yapabilirliğinin olmayışı da soğuktan dolayı hastalanma veya okula gidememe gibi nedenlerden dolayı okula devam edememesine neden olmakta, üstelik öğrenci okula gidemediği için mevcut yapabilirliğini de arttıramamaktadır.

Sen'in düşük geliri yoksulluğun temel nedeni olarak ele alan bakış açısını reddettiği, yoksulluğu temel kapasitelerden yoksunluk kavramıyla açıkladığı yukarıda ifade edilmişti. Sen'in kapasite yaklaşımı ve yoksulluk arasındaki ilişkide yaş, hastalık, engellilik, toplumsal cinsiyet, toplumsal roller ve yerleşim yerinin özellikleri gibi birçok faktör etkilidir. İzleyen bölümde Türkiye'deki yoksulluk durumu kapasite yaklaşımı çerçevesinde yukarıda yer alan konu başlıkları bağlamında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılarak ele alınacaktır.

Tablo 1: TÜİK ve TÜRK-İŞ'e Göre Türkiye'de dört kişilik bir aile için aylık açlık ve yoksulluk sınırı

Yıllar	TÜİK		TÜRK - İŞ	
	Açlık Sınırı (TL)	Yoksulluk Sınırı (TL)	Açlık Sınırı (TL)	Yoksulluk Sınırı (TL)
2002	133	310	324	985
2003	168	417	460	1383
2004	182	429	514	1562
2005	190	487	543	1650
2006	205	549	615	2000
2007	237	638	688	2241
2008	275	767	740	2409
2009	287	825	795	2588
2010	328	896	868	2827
2011	-	-	940	3063
2012	-	-	985	3208
2013	-	-	1082	3523
2014	-	-	1232	4014

Kaynak: Yar, 2015

2002 yılında TÜİK' e göre açlık sınırı 133, yoksulluk sınırı 310; TÜRK-İŞ' e göre açlık sınırı 324, yoksulluk sınırı 985 TL'dir. 2010 yılında ise TÜİK' e göre açlık sınırı 328, yoksulluk sınırı 896; TÜRK-İŞ' e göre ise açlık sınırı 868, yoksulluk sınırı da 2827 TL'dir.

Tablo incelendiğinde 2002'den 2010 yılına kadar TÜİK verilerinde yaklaşık %250'lik, TÜRK-İŞ verilerinde ise yaklaşık %300'lük bir artış görülmektedir. TÜİK' in 2010 yılı sonrasına ait açlık ve yoksulluk sınırlarını kamuoyu ile paylaşmamasından ötürü 2011 yılı ve sonrası için karşılaştırma yapılamamıştır.

2017 yılı ikinci yarısına ait asgari ücret tutarı olan 1500 TL'lik gelire sadece bir ebeveynin çalıştığı dört kişilik bir aile düşünülürken, hane üyelerinin TÜRK-İŞ' in Ağustos 2017 dönemi açlık sınırı olan 1505 TL'nin altında bir gelire sahip olduğu açıkça görülmektedir. İki ebeveynin çalışması durumunda da aylık gelir toplamının 3000 TL olmasına rağmen ailenin aynı döneme ait 4901 TL olan yoksulluk sınırını aşamadığı görülmektedir (TÜRK-İŞ, 2017). Bu durum hane üyelerinin barınma, toplumsal süreçlere katılım ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda ekonomik sıkıntılarla karşılaşmasına ve bu alanlarda yapabilirliklerinin azalmasına neden olmaktadır. Söz konusu aile, yaşamın nispeten daha ucuz olduğu şehrin dış mahallelerinde ya da düşük gelire sahip bireylerin yaşadıkları bölgelerde yaşamak zorunda kalmaktadır. Ailenin yaşadığı yerden ötürü kamu kurumları ve hizmetlerine ve sosyal olanaklara ulaşma imkânları azalmaktadır. Hanedeki çocukların eğitim olanaklarından yararlanma ya da verimli bir eğitim dönemi geçirme kapasiteleri düşmektedir. Okula ulaşım, okul harcamaları, okul beslenmesi hane ve çocuk için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bu maddi yükü kaldıramayan ailelerin çocukları okuldan kopmaktadır. Okuldan kopan çocukların da yaşamlarının ileriki dönemlerinde yapabilirlikleri azalmakta, gelir kazanıp kapasitelerini geliştirecek imkânlarla ulaşma şansları yok olmakta ve kısır bir döngü oluşmaya başlamaktadır. Bu durum insan hakları bağlamında ele alındığında ise okula devam edemeyen çocukların eğitim hakkında yararlanamadıkları söylenebilir.

Temiz' e göre (2008) yoksulluğun uzun süreli olması, bireyin yoksulluktan kurtulma yeteneklerini ortadan kaldırmaktadır ve bu tür yoksulluğun geriye çevrilmesi oldukça zordur. Almanya'da yapılan bir çalışmaya göre yoksulların %50'si yoksulluktan en fazla bir yıl içinde kurtulurken dört yıl ve daha uzun süre yoksulluk kışkıncısında yaşamını sürdüren kişilerin yoksulluktan kurtulma olasılıkları %20'ye düşmektedir. Bu araştırma sonucundan hareketle, yoksul ailelere, sorunlarını yüzeysel şekilde ele alan ve yapısal çözüm sunmayan aynı ya da nakdi yardım yerine, onların yapabilirliklerini arttıracak, yoksulluğun kronikleşmesini önleyecek, ailenin fırsatlarını ve seçeneklerini çoğaltacak hizmetler sağlanmalıdır. Aileye, toplumun sadece bazı kesimlerinin ulaşabildiği doğal kaynaklara ve kamu kaynaklarına eşit ulaşım ve kullanım imkânı sağlanması konusunda çalışmalar yapılması sorunun temelden çözümüne yönelik daha çok katkı sunacaktır.

Tablo 2: Faaliyet türüne, cinsiyete ve çalışma durumuna göre kişi başına ortalama faaliyet süresi, 2015

Faaliyet adı	Toplam			Çalışan			Çalışmayan		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00
Yemek ve diğer kişisel bakım	02:46	02:48	02:44	02:43	02:45	02:37	02:49	02:53	02:47
İstihdam	02:48	04:24	01:16	05:52	06:25	04:32	00:10	00:22	00:04
Eğitim	00:26	00:25	00:27	00:05	00:04	00:07	00:44	01:05	00:34
Hane halkı ve aile bakımı	02:45	00:53	04:35	01:34	00:46	03:31	03:47	01:07	04:59
Gönüllü işler ve toplantılar	00:46	00:37	00:55	00:28	00:26	00:32	01:02	00:58	01:03
Sosyal yaşam ve eğlence	01:54	01:49	01:58	01:28	01:28	01:28	02:16	02:33	02:09
Spor ve doğa sporları	00:09	00:13	00:05	00:07	00:08	00:04	00:11	00:24	00:05
Hobiler ve oyunlar	00:17	00:27	00:08	00:16	00:19	00:08	00:19	00:43	00:08
TV izleme, radyo ve müzik dinleme, vb.	02:18	02:21	02:15	01:49	01:55	01:36	02:43	03:14	02:29
Ulaşım ve belirlenmemiş zaman kullanımı	01:04	01:22	00:46	01:22	01:29	01:05	00:48	01:08	00:40
Uyku	08:41	08:36	08:46	08:12	08:11	08:15	09:07	09:27	08:58

Kaynak: TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması, 2015

Tablo 2'de 2015 yılında istihdam edinilen süre ortalamasının kadınlarda 1 saat 16 dakika, erkeklerde ise 4 saat 24 dakika olduğu; hane halkı ve aile bakımına kadınların ortalama 4 saat 35 dakika, erkeklerin ise yalnızca 53 dakika zaman ayırdığı görülmektedir. Ayrıca eğitime, çalışmayan kadınların çalışmayan erkeklerin yarısı kadar, televizyon izleme, müzik dinleme ve uykuya da erkeklere göre daha az zaman ayırdığı gözlenmektedir.

Kadınların erkeklere göre yaklaşık dörtte bir oranında istihdam edilmeleri, hane halkı ve aile bakımına da erkeklere göre yaklaşık beş kat daha fazla zaman ayırmaları toplumun kadına yönelik ataerkil bakış açısına ve toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun olmakla birlikte, kadınların işgücü piyasasına katılamamasına, katılabilenlerin de enformel istihdama dahil olmasına bundan ötürü erkeklere göre daha fazla yoksullaşmalarına ve yaşam boyunca erkeklere bağımlı olmalarına neden olmaktadır.

Kız çocuklarının erken yaşta evlenmeye zorlanmaları eğitime devam etmelerini engellemektedir. Buna ek olarak Şener'e (2009) göre, özellikle kırsal kesimlerde oğlan çocuklarını yaşlılıkta anne ve babasına bakım sağlayacak çocuk olarak gören ve kız çocuklarını da gelirini evlenip gideceği haneye götüreceğini düşünen bakış açısından dolayı kız çocukları eğitim imkânlarından yararlanamamaktadır.

Eğitime devam edemeyen kız çocukları, yetişkinlik dönemlerinde mesleki bilgi ve beceriye sahip olamadıklarından ötürü düşük ücretli, uzun mesai saatlerinin olduğu, sigortasız işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Şener'e (2009) göre kadınların, erkekleri asıl gelir getirici olarak görmeleri, iş piyasasında erkeklere göre daha uysal olmaları ve örgütlenme kapasitelerindeki eksiklikler ağır koşullar altında ve kayıt dışı çalışma koşullarını kabul etmelerinde büyük etkiye sahiptir.

Bazı kadınlar da geleneksel ataerkil toplum yapısı ve annelik rollerinden ötürü ücretsiz aile işçisi olarak evde çalışmaktadır. Emegün karşılığının hiçbir zaman alınmadığı ücretsiz aile işçiliği kadınların yetişkinlik dönemlerinde de kendilerini geliştirecekleri ve yapabilirliklerini arttıracakları alanlara yönelmelerini ve faaliyetlere katılmalarını engellemektedir. Formel olarak bir yerde çalışma sonucunda kazanılan emeklilik ve sağlık güvencesi gibi haklara sahip olmayan ücretsiz aile işçisi kadınlar, eşlerine yani erkeklere bağımlı hale gelmektedir.

Tablo 3: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2014-2015

	Yüzde 20'lik gruplar											
	Toplam Total		İlk %20		İkinci %20		Üçüncü %20		Dördüncü %20		Son %20	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Yüzde (%)	100,0	100,0	6,2	6,1	10,9	10,7	15,3	15,2	21,7	21,5	45,9	46,5
Ortalama	14	16	4	5	7	8	11	12	15	17	33	38
a	553	515	515	065	894	850	157	520	792	785	417	368
Medyan	11	12	4	5	7	8	11	12	15	17	27	30
	108	492	661	306	863	812	108	492	576	558	388	993

Kaynak : TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2015

Tablo 3'te ülke nüfusu, sahip olduğu ortalama gelire göre beş eşit gruba ayrılmıştır. Yüzdeler dilimler adı verilen bu gruplar, en az kazanan %20'den en çok kazanan %20'ye doğru sıralanmıştır.

Türkiye'de 2015 yılında kişi başı yıllık ortalama gelir 16515 TL'dir. En az gelire sahip %20'lik grubun yıllık ortalama gelirinin 5065 TL, ikinci %20'nin 8850 TL, üçüncü %20'nin 12520 TL, dördüncü %20'nin 17785 TL ve sonuncu %20'lik grubun yıllık gelir ortalaması ise 38368 TL olduğu görülmektedir.

En yüksek gelire sahip son %20'lik grup toplam ülke gelirinin yaklaşık yarısını alırken, buna karşın en düşük %20'lik grup ise gelirin sadece %6 kadarını almaktadır. En yüksek %20'lik dilimdeki grubun 38368 TL olan yıllık gelir ortalaması, en düşük %20'lik grubun yıllık gelir ortalamasının yaklaşık 7,5 katı kadardır. Ayrıca en çok gelire sahip ikinci grubun gelir ortalamasından yaklaşık 2.2 kat daha fazladır. En az gelire sahip grubun ortalama geliri, ülke ortalamasının yaklaşık 1/3'üdür.

OECD 2011 yılında gelir eşitsizliği ile ilgili olarak bir rapor hazırlamış ve gelir dağılımı eşitsizliğini %10'luk dilimler halinde incelemiştir. Rapora göre OECD üyesi 34 ülke genelinde en zengin %10'luk dilim içerisinde yer alanlar, en yoksul %10'luk dilim içerisinde yer alanlara göre milli gelirden ortalama 9,6 kat daha fazla pay almaktadır. Türkiye'de bu oran ne yazık ki OECD ortalamasından oldukça yüksektir ve Türkiye gelir eşitliği açısından raporda yer alan 34 ülke arasında 31. sırada yer almaktadır. OECD raporunda yer alan verilere göre, Türkiye'de en zengin %10, en yoksul %10'dan 15,2 kat daha fazla gelir elde etmektedir (Yar, 2015).

Söz konusu veriler incelendiğinde Türkiye'de oldukça adaletsiz bir gelir dağılımının olduğu, bundan ötürü en alt yüzdeler diliminde yer alan grubun olumsuz yaşam koşullarında, kriz ve yoksulluğa karşı savunmasız şekilde yaşadığı buna karşın en üst yüzdeler diliminde yaşayanların ülkenin toplam gelirinden her geçen gün daha fazla pay aldığı söylenebilir.

Yüzdeler dilimleri arasındaki gelir eşitsizliğinin azaltılması, bir başka şekilde ifade edilirse adil gelir dağılımının sağlanması konusunda en büyük sorumluluk devlete düşmektedir. Sosyal refah devletlerinde devlet, vatandaşları arasındaki gelir ve servet eşitsizliğinin azaltılması, en alt yüzdeler diliminde yer alan grubun yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yoksulluklarının azaltılması ve yapılabirliklerinin artırılması için gelirin ve servetin kullanımını bir takım tedbirlerle değiştirir (Arabacı, 2015). Adil gelir dağılımının sağlanması kamu politikaları, ücret ve iş gücü politikaları, vergiler ve kamu harcamaları yoluyla yapılabilir.

Asgari ücret tutarının yoksulluk sınırının üstünde belirlenmesi, kamu harcamaları içindeki sosyal hizmetler harcamalarının artırılması ve sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi devletin adil gelir dağılımını sağlamak adına yapabileceği çalışmalar arasında yer almaktadır.

Buğra'ya (2001) göre adil gelir dağılımının sağlanması ve yoksulluk yaşayan kişilere vatandaşlık hakları temelinde devlet desteğinin sunulması vatandaşlık bilincini geliştirecek, risk ve yoksulluk durumunda geleneksel aile dayanışmasına duyulan ihtiyacı azaltacak ve böylece yardım alan ve yardım veren bireyler arasında oluşan eşitsiz ilişkiden doğan hiyerarşiyi sonlandıracaktır.

Vatandaşlarının yapılabirlik düzeylerini arttırmak, yoksulluk riski ve istenmeyen koşulları azaltmak ve adil gelir dağılımı mekanizmaları oluşturmak sosyal devlet olduğu ibaresi Anayasasında yer alan ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini imzalayan Türkiye Cumhuriyeti devletinin görevidir.

Tablo 4: Hane halkı fertlerinin esas işteki iktisadi faaliyet kollarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri

İktisadi faaliyet kolu	Yıllar	
	2014	2015
Toplam	19 051	21 514
Tarım	12 471	14 064
Sanayi	17 747	20 757
İnşaat	16 208	18 159
Hizmet	21 345	23 724

Kaynak : TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2015

Tablo 4'te her iki yılda da gelir ortalamalarının küçükten büyüğe doğru tarım, inşaat, sanayi ve hizmet sektörü şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışmanın genelde bir meslek bilgisine sahip olmayı veya çalışılan alanla ilgili bir okuldan mezun olmayı gerektirdiği dikkate alındığında, çocukluğunda eğitime devam etmiş ve bu sayede yapabilirlikleri artmış bireylerin gelirlerinin de daha yüksek olduğu ve böylece yetişkinlik dönemlerinde de ekonomik yapabilirliklerin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum eğitimin yoksulluğu önleme ve yeterlilikleri arttırmada çok önemli bir etmen olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Kırsal bölgelerde eğitim olanaklarının kısıtlı olmasından ötürü okula devam edememe ve çeşitli ekonomik faaliyetlerin olmaması o bölgelerde yaşayan bireyleri ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir. Tarım sektöründe ücretsiz aile işçiliğinin olması, ücretsiz çalışmayanların da enformel, yevmiyeli veya düşük ücretli çalışması; inşaat ve tarım sektörlerinin mevsimlik olması bu sektörde çalışanların gelirlerini azaltmaktadır. İnşaat sektöründe güvencesiz çalışanların iş kazasına uğrama durumunda hem gelirleri yok olmakta hem de sağlıkla ilgili yeni giderleri ortaya çıkmaktadır. Tüm bu durumlar inşaat ve tarım sektöründe çalışanların yapabilirliklerinin azalmasına neden olmaktadır.

Kırsal bölgelerde istihdam olanaklarının artırılması, devlet tarafından modern tarım yöntemlerinin kullanımının teşvik edilip verimin artırılması, tarım ve inşaat sektöründe kayıt dışı çalışmanın ortadan kaldırılması son olarak da tarım ve inşaat sektöründe çalışan bireylere yönelik teşviklerin yapılması bu alanda çalışan bireylerin gelirlerinin artmasını sağlayacaktır.

Tablo 5: Faaliyet türü ve hane halkının aylık gelir grubuna göre kişi başına ortalama faaliyet süresi, 2015

Faaliyet adı	Gelir grubu (TL)					
	Toplam Total	0 - 1 080	1 081 - 1 550	1 551 - 2 170	2 171 - 3 180	3 181 +
Toplam	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00
Yemek ve diğer kişisel bakım	02:45	02:49	02:47	02:43	02:42	02:43
İstihdam	02:33	01:41	02:16	02:41	03:00	03:27
Eğitim	00:46	00:50	00:44	00:46	00:47	00:41
Hane halkı ve aile bakımı	02:35	02:55	02:46	02:31	02:22	02:14
Gönüllü işler ve toplantılar	00:43	00:56	00:46	00:43	00:37	00:27
Sosyal yaşam ve eğlence	01:50	02:07	01:55	01:46	01:41	01:33
Spor ve doğa sporları	00:11	00:10	00:12	00:09	00:11	00:13
Hobiler ve oyunlar	00:21	00:14	00:19	00:22	00:24	00:30
TV izleme, radyo ve müzik dinleme, vb.	02:20	02:26	02:20	02:23	02:16	02:15
Ulaşım ve belirlenmemiş zaman kullanımı	01:03	00:51	01:01	01:04	01:09	01:16
Uyku	08:48	08:56	08:50	08:47	08:45	08:38

Kaynak : TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması, 2015

Tablo 5' te bireylerin gelir miktarlarına göre zamanlarını harcadıkları faaliyetler hakkında bilgiler yer almaktadır. Tabloya göre 0 - 1080 TL arasında geliri olan bireylerin istihdam edildikleri ortalama süre

1 saat 41 dakika, 3181 TL ve daha fazla gelire sahip olan bireylerin istihdam edildikleri ortalama süre ise 3 saat 27 dakikadır.

Tablodaki veriler göstermektedir ki kişinin istihdam süresi arttıkça gelir ortalaması da artmaktadır. Sürekli bir işe sahip olmanın ortalama istihdam süresini arttırdığı kabul edilirse; düzenli işe sahip olanların, düzensiz işe sahip olanlara göre daha fazla ortalama gelire sahip oldukları, daha düşük yoksulluk riskiyle karşı karşıya kaldıkları ve daha yüksek yapabilirlik düzeyine sahip oldukları anlaşılacaktır. Bu aynı zamanda meslek sahibi olmayla yoksulluk arasındaki ters yönlü ilişkiyi göstermektedir.

Tarım, turizm ve inşaat sektörlerinde çalışan işçilerin mevsimsel nedenlerden ötürü yıl boyu çalışamamaları, ortalama istihdam sürelerini düşürmektedir. Çalışmadıkları dönemlerde gelir elde edemediklerinden dolayı ortalama aylık gelirleri düşmektedir. Daha az gelire sahip olan bireylerin ve ailelerinin eğitime ve sosyal olanaklara ulaşımı kısıtlanmaktadır. Ayrıca özellikle tarım ve turizm alanında istihdam edilen mevsimlik işçilerin sigortasız çalıştırılmaları, sağlık imkânlarına ulaşma kapasitelerini de azaltmaktadır. Sosyal güvenlik kaydı olmadığı için ücretsiz sağlık hizmeti alamayan bireyler hastalıklar karşısında daha kırılgan olmaktadır. Temiz' (2008)'e göre tarımsal enformel sektördeki yevmiyeli çalışmaya bağlı olan haneler yüksek kronik yoksulluk riski içindedir.

Tablo 6: Cinsiyete göre yoksulluk oranı, 2014

		2011	2012	2013	2014	2015
Toplam	Toplam	22,6	22,6	22,4	21,8	21,9
	Yaşlı	17,0	18,7	17,9	18,3	18,3
Erkek	Toplam	22,1	22,2	22,0	21,4	21,7
	Yaşlı	15,9	17,7	17,4	18,3	17,8
Kadın	Toplam	23,1	22,9	22,8	22,2	22,0
	Yaşlı	17,9	19,4	18,2	18,2	18,6

Kaynak : TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2015

Tablo 6' da Türkiye'deki yaşlı nüfus grubu ve cinsiyet özelinde yoksulluk oranları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2014 yılında bir önceki yıla göre genel yoksul oranının azalmasına rağmen, yaşlı yoksul oranının arttığı görülmektedir.

Kadınların erkeklere göre daha yoksul olmalarının çeşitli nedenleri vardır. Çalışmayı erkek işi olarak gören toplumsal düşünceden dolayı kadınlar iş piyasasına girememekte, girebilenler de hiçbir engel olmamasına rağmen üst kademelerde çalışma konusunda cinsiyetten dolayı uğranılan ayrımcılığı ifade eden cam tavan faktöründen dolayı yükselememekte, çoğunlukla düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Şener' e (2009) göre Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı düşüktür. Kırdan kente göç eden kadınlar istihdam dışında kalmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar eğitim imkânlarına ulaşmamaktadır.

İstihdama katılan kadınların %38'i kırsal alanda çalışanların %77'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. İstihdam edilen her 100 kadından 64'ü kayıt dışı olarak çalışmaktadır. İstihdam edilen kadınlar arasında yevmiyeli çalışanların %94,5'i maaşlı çalışanların %22'si kayıt dışı istihdama tabidir (KSGM, 2009 akt: Şener, 2009).

Kadın istihdam oranının düşük olması, kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalışması kadınların erkeğe ekonomik açıdan bağımlı olmasına ve düşük olan yapabilirlik düzeylerini yaşamının ileriki döneminde yani yaşlılıkta da arttırmamalarına neden olmaktadır.

Türkiye'de yaşam ortalaması ve yaşlı nüfus oranı gitgide artmaktadır. Gençlik ve yetişkinlik döneminde istihdama katılan yaşlıların emekli olması ve yaşa bağlı ortaya çıkan hastalıkların neden olduğu giderlerle karşılaşmaları toplumun, yaşlılığın ekonomik boyutu üzerine yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Buz, 2015). Azalan gelir ve artan giderler yaşlı bireyler için de sorun oluşturmakta, geçinmelerini zorlaştırmakta, yaşam standartlarını düşürmekte sonuç olarak da yoksulluktan kaçma kapasitelerini azaltmaktadır.

Yaşlılar cinsiyete göre ele alındığında yaşlı kadınların, yaşlı erkeklere göre daha düşük yapabilirlik düzeyine sahip olduğu düşünülmektedir. Kadınlar, işgücüne katılmalarına engel olan faktörlerden dolayı, yaşlılıklarında emekli aylığı alamamakta, kendi bağımsız yaşamını sürdüreceği kapasitelere bir diğer ifadeyle yeterliliğe sahip olmamakta, erkeğe bağımlı bir yaşam sürdürmektedir. Buz'a (2015)

göre kadınların gençliklerinde eşlerine ve hanelerine karşı olan bakım verme sorumlulukları yaşlılıklarında da torunlarına bakım verme üzerinden devam ettiğinden kadınlar yaşlılık döneminde de gelir getirecek fırsatlara ulaşamamaktadır.

Yaşlı bireylerin yapabilirliklerinin azalmasını önleyecek, yaşlı bireylerin yaşamlarını sürdürmek için çocuklarına ve sosyal dayanışma ağlarına bağımlı olmalarını engelleyecek refah devletine uygun politika ve çalışmaların devlet tarafından oluşturulması, gereksinimlerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 7: Kurumsal olmayan yaşlı nüfusun cinsiyete göre işgücü durumu, 2014

İşgücü durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam nüfus (15+ yaş)			
İşgücüne katılma oranı	50,5	71,3	30,3
İstihdam oranı	45,5	64,8	26,7
İşsizlik oranı	9,9	9,0	11,9
Yaşlı nüfus (65+yaş)			
İşgücüne katılma oranı	11,5	19,3	5,4
İstihdam oranı	11,2	18,9	5,3
İşsizlik oranı	2,1	2,5	0,9
İstihdamdakilerin sektörel dağılımı	100,0	100,0	100,0
Tarım	74,1	70,5	84,0
Sanayi	4,8	5,3	3,3
İnşaat	2,2	3,0	-
Hizmetler	18,9	21,1	12,7

Kaynak : TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2015

Tablo 7' de yaşlıların cinsiyete göre işgücü durumu hakkında istatistikler bulunmaktadır. 65 yaşın üstündeki bireylerin işgücüne katılım oranının kadınlarda %5,4, erkeklerde %19,3 olduğu ayrıca 65 yaş üstündeki istihdama dâhil olan bireylerin %74'ünün tarım sektöründe yer aldığı görülmektedir.

Yaşlı erkeklerin, kadınlara göre yaklaşık 4 kat daha yüksek istihdam oranının olması, toplumsal cinsiyet rollerinin yaşlılıkta da devam ettiğini, yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre daha yoksul olduğunu ve yaşlı kadınların erkeklere göre yapabilirliklerini artırma noktasında dezavantaja sahip olduğunu göstermektedir.

İstihdamdaki yaşlı nüfusunun %74'ünün tarım sektöründe olması da yaşlı yoksulluğuna işaret etmektedir. Tarım ortalama gelirin az olduğu, bu iş kolunda faaliyet gösterenlerin genelinin yoksul olduğu bir istihdam alanıdır. TÜİK tarafından 2015 yılında yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları araştırması bu savı doğrulamaktadır. Söz konusu araştırmaya göre Türkiye'de kişi başı ortalama gelir 21514 TL, tarım sektöründe çalışanların ortalama geliri ise 14064 TL'dir (TÜİK, 2015). Türkiye'de tarım sektöründe geleneksel yöntemlerin kullanılması, devletin çiftçileri yeterince desteklememesi, gübre ve mazotta dışa bağımlı olunması gibi nedenlerden ötürü fazla gelir elde edilememektedir. Bu faktörler dikkate alındığında tarım geliriyle geçinen yaşlıların yoksullaşması kaçınılmazdır.

Yaşlıların, kas gücü gerektiren ve görece yorucu olan tarım sektöründe çalışmak zorunda kalmalarının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Buz'a (2015) göre devletlerin yaşlıların bakım maliyetlerini karşılamak istememeleri, yaşlıların yaşam kalitesini etkilemektedir. Yaşa bağlı olarak artan sağlık giderleri karşısında yetersiz emeklilik maaşları ya da sosyal yardımlar yaşlıların çalışmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır.

Tablo 8: Eğitim durumuna göre yıllık ortalama esas iş gelirleri, 2014

Eğitim durumu-		2014	2015
Toplam		19 051	21 514
Okuryazar olmayan		7 782	8 410
Bir okul bitirmedi		10 433	11 463
Lise altı eğitilmişler		14 137	16 164
Lise		19 385	21 870
Yükseköğretim-		32 480	34 801
Erkek	Toplam	20 074	22 673
Okuryazar olmayan		9 619	9 988
Bir okul bitirmedi		11 533	12 564
Lise altı eğitilmişler		15 369	17 518

Kadın	Lise	20 760	23 521
	Yükseköğretim	35 398	38 097
	Toplam	15 681	17 956
	Okuryazar olmayan	5 897	6 844
	Bir okul bitirmedi	7 105	8 528
	Lise altı eğitilmişler	8 339	9 857
	Lise	14 033	16 124
	Yükseköğretim	27 206	29 238

Kaynak : TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2015

Tablo 8' de kadın ve erkeklerin eğitim düzeylerine göre 2014 ve 2015 dönemlerine ait yıllık geliri verilmiştir. Tablo incelendiğinde her iki yılda, her eğitim seviyesinde erkeklerin kadınlardan daha yüksek ortalama gelire sahip olduğu ve hem erkeklerde hem de kadınlarda eğitim seviyesi yükseldikçe ortalama gelirin arttığı görülmektedir.

Kadınların toplumsal cinsiyet normları ve ataerkil toplum yapısından dolayı dışarıda daha az çalışabildiği, vaktinin çoğunu ev işlerine ve hane halkı bakımına ayırmak zorunda kaldığı yukarıda belirtilmişti. Burada vurgulanmak istenen asıl nokta, aynı eğitim derecesine sahip ve benzer işleri yapan bir erkeğin, bir kadına göre daha fazla ortalama gelire sahip olmasıdır. Örneğin tabloya göre yükseköğretim mezunları arasında erkekler kadınlara göre ortalama %25 oranında daha fazla gelir elde etmektedir.

Kadınların aynı kategorideki erkeklere göre daha az gelire sahip olmalarının birkaç nedeni bulunmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere cam tavan faktörü, kadınların iş dünyasında ayrımcılığa maruz kalmaları, formel işlerine ek olarak, evde enformel olarak çalışmaları, çocuk bakımı ve ev işlerinin kadının doğal göreviymiş gibi sürekli onlardan beklenmesinden ötürü daha fazla gelir getirecek pozisyonlara gelememeleri erkeklere göre daha düşük gelir ortalamasına sahip olmalarına neden olmaktadır.

Ev işleri, çocuk bakımı gibi işlerin kadının "doğal" görevi olduğu düşüncesiyle hareket edilmesi, kadının yapabilirliğinin azalmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak kadınların ücretli doğum izinlerinin kısa olması, ücretsiz izin alınan dönemlerde maaş alamayışları gelirlerinin azalmasına ve erkeğin sahip olduğu ekonomik yapabilirlik düzeyinin altına inmelerine neden olmaktadır. Bu süreçte kadınların ekonomik bağımsızlığının ve gücünün zedelenmesini engelleyecek önlemlerin devlet tarafından alınması, kadınların güçlendirilmesi çok temel bir gerekliliktir.

Bora'ya (2002) göre kadınlar gelirlerinin büyük kısmını haneleri için ayırmakta, yoksulluk durumunda sosyal yardım kaynaklarına ulaşma, çocukların beslenmesi ve yedirilmesi için erkeklere göre daha fazla çaba harcamaktadır. Bundan ötürü kadınların gelirlerinin artırılması sadece kadının değil aynı zamanda hanenin de yoksulluk riskine karşı güçlenmesini sağlayacak ve yoksulluktan kaçınma kapasitesini artacaktır.

Tablo 9: Hane halkı gelire göre ortalama yoksul çocuk sayısı ve oranı, 2014

	Sayı (Bin Kişi)	% Nüfusa Oranı	% Yoksul Fertler İçindeki Oranı
Nüfus	76 668		
Yoksul Birey Sayısı	16 706	21,8	
Yoksul Çocuk Sayısı	7 393	9,6	44,3

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle çocuk 2014

Tablo 9'da 2014 yılında nüfusun %21,8' inin yoksul olduğu ve yoksul bireylerin %44,3'ünün çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Daha farklı şekilde ifade edilirse TÜİK'e göre neredeyse yoksul her iki kişiden biri çocuktur.

Yoksul ailede doğan ve yaşayan çocukların yaşamlarının ileriki dönemlerinde yoksulluktan kurtulma olasılığı zayıflamaktadır. Temiz'e (2008) göre düşük gelire sahip ailelerde yaşayan çocukların çok azı potansiyellerinin tamamını ortaya koyabilmekte, güvenli yaşam alanlarına ve yeterli barınma koşullarına sahip olabilmektedir. Yoksulluk bu çocuklar için kronikleşerek hayatlarının tüm alanlarında yaşanmaktadır.

Yoksul ailede yaşayan, ebeveynlerine bağımlı olan ve belki de toplum içinde en incinebilir konumda olan çocuklar, yaşamlarının ileriki dönemlerinde iş sahibi olmalarını sağlayacak ve yoksulluktan kurtulma kapasitelerini arttıracak en önemli unsur olan eğitim olanaklarından yararlanamamakta, okula devam edenlerin büyük bir kısmı da düzenli bir şekilde derslere devam edememektedir. Çocuklar örgün ya da mesleki eğitim alıp kalifiye olmak yerine erken yaşta çalışmak zorunda kalmaktadır. Çocuk yaşta çalışmadan ötürü fiziksel, sosyal, psikolojik gelişimleri olumsuz etkilenmektedir. Yaşamlarının ileriki dönemlerinde yapabilirliklerini arttıracak mesleki bilgi edinmemekte, diploma alamamaktadır. Bundan ötürü yoksul çocuklar, yoksul gençlere, daha sonra yoksul ebeveynlere en sonunda da yoksul yaşlılara dönüşmektedir.

Tablo 10: İşteki durum ve ekonomik faaliyete göre istihdam edilenler, Ekim 2015, Ekim 2016

İşteki durum ve ekonomik faaliyet	Erkek		Kadın		Erkek (%)		Kadın (%)	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
İşteki durum	18 734	18 972	8 122	8 296	100,0	100,0	100,0	100,0
Ücretli veya yevmiyeli	13 124	13 211	5 099	5 283	70,1	69,6	62,8	63,7
İşveren	1 089	1 101	91	111	5,8	5,8	1,1	1,3
Kendi hesabına	3 669	3 796	691	723	19,6	20,0	8,5	8,7
Ücretsiz aile işçisi	852	864	2 241	2 177	4,5	4,6	27,6	26,2
Ekonomik faaliyetler	18 734	18 972	8 122	8 296	100,0	100,0	100,0	100,0
Tarım	2 931	2 908	2 542	2 398	15,6	15,3	31,3	28,9
Sanayi	4 139	4 062	1 224	1 220	22,1	21,4	15,1	14,7
İnşaat	1 978	1 985	70	86	10,6	10,5	0,9	1,0
Hizmetler	9 684	10 017	4 286	4 592	51,7	52,8	52,8	55,4

Kaynak : TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2016

Tablo 10' da, 2015 ve 2016 yıllarında kadın ve erkeklerin işteki durumları ve içinde buldukları ekonomik faaliyet türlerine ait istatistikler verilmiştir. Tablo 10, kadın erkek eşitsizliğini ortaya koymaktadır. Tablo incelendiğinde, istihdama dâhil olan erkek sayısının, kadın sayısının iki katından fazla olduğu, erkeklerin en çok hizmet ve sanayi sektörlerinde çalıştığı kadınların ise en çok hizmet ve tarım sektörlerinde çalıştığı görülmektedir. Ayrıca 2016 yılında erkekler arasında ücretsiz aile işçisi oranının % 4,6, kadınlarda ise %26,2 olduğu görülmektedir. Aynı yılda işveren konumunda olan erkeklerin oranı %5,8 iken kadınların oranı %1,3' tür.

Kadınların erkeklerden yaklaşık altı kat daha yüksek oranda ücretsiz aile işçisi konumunda olmaları, çalışan kadınlar arasında tarım sektörü oranının erkeklerle göre çok daha fazla olması, kendi hesabına çalışan erkeklerin, kendi hesabına çalışan kadınların beş katı civarında olması kadınların erkeklerden daha az kazanmalarına ve erkek egemen ekonomik yapının oluşmasına neden olmaktadır.

Tablo kadınlar özelinde incelendiğinde, ücretsiz aile işçisi oranının düşüş eğiliminde olduğu, çalışılan sektörler arasında tarımın payının düştüğü görülmektedir. Kadınların iş yaşamında daha fazla yer almaları, ekonomik açıdan güçlenmeleri ve bağımsız bir birey olmaları açısından olumludur. Devletin istihdam politikalarında kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapması, kadınları desteklemesi ve yapabilirlik olanaklarını arttırması çok önemlidir. Örneğin çocuklarına bakım verme zorunluluğundan dolayı çalışmayan bir anneye ücretsiz veya düşük ücretli kreş hizmeti verilmesi, kadının iş yaşamından kopmasını önleyecek, önce kadının, ardından çocukların ve hanenin ekonomik kapasitesini arttıracaktır. Buna ek olarak, annelik izninin yanında babalık izni verilmesi, çocuk bakımının kadın ve erkek arasında paylaşılmasını sağlayacağından, kadının ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasını azaltacak, istihdama katılımına olanak verecektir.

Tablo 11: Sosyal koruma kapsamında maaş alan kişi sayıları, 2014, 2015

	2014			2015		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam maaş alan kişi sayısı	12 009	7 004	5 005	12 498	7 261	5 237
Toplam engelli/malül maaşı alan kişi sayısı	806	500	306	831	508	324
Toplam emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	8 205	6 292	1 913	8 534	6 536	1 998
Toplam dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	3 244	245	2 999	3 368	250	3 118
Toplam emekli/yaşlı ve dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	11 206	6 505	4 701	11 669	6 754	4 915

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri , 2015

Tablo 11'de 2014 ve 2015 yıllarında sosyal koruma kapsamında engelli, yaşlı ve dul/yetim maaşı alanların sayıları görülmektedir. Engelli ve yaşlı maaşı alan daha fazla sayıda erkek olmasına karşın, dul/yetim maaşını kadınların daha çok aldığı, her iki yılda da bu maaşı alan kişi sayısının arttığı görülmektedir.

Sosyal koruma kapsamında bu maaşların olması, ilgili bireylerin açlık, hastalık, kötü yaşam koşulları gibi kimsenin karşılaşmak istemediği risklerden kaçabilme yetisini arttırmaktadır. Bununla birlikte dul/yetim maaşını daha fazla sayıda kadının alması, kadınların ekonomik açıdan erkeklere bağımlı, daha düşük bir ekonomik kapasiteye sahip ve yoksulluğa karşı daha savunmasız olduklarını göstermektedir.

2015 yılında sosyal koruma kapsamında maaş alanların artması da kapasite-yapabilirliklerinin arttırılmasına yardım edilmesi gereken kişi sayısının arttığını göstermektedir. Kuşkusuz yıldan yıla daha fazla vatandaşın yardıma ihtiyaç duyması, hiçbir toplum ve devlet için istendik bir durum değildir.

Buğra'ya (2001) göre geleneksel refah devletlerinde, devlet vatandaşların karşılaştıkları kriz durumlarında yardım için başvurduğu birinci kaynaktır. Sosyal koruma kapsamındaki maaşlar bu bağlamda ele alındığında, formel yardım mekanizmalarına dayanmaları, ihtiyaç sahiplerini akraba, eş, dost gibi yakınlarına başvurma zorunda bırakmamaları açısından yararlıdır.

2. SONUÇ

Devletlerin sosyal koruma önlemleri kişileri risklerden korumakta işlevseldir. Formel yardım mekanizmaları kişileri diğer bireyler yerine devletle ilişki kurmaya ve bir hak olarak sosyal yardımdan yararlanmaya yönlendirir. Sosyal koruma bağlamında önemli noktalardan bazıları, hak temelli önleme çalışmalarının yapılması, çalışmaların sosyal devlet bilinci ve yükümlülüğüyle gerçekleştirilmesidir. Yardımların yoksulluk sorununu temelden çözecek, başvuran kişinin yapabilirliğini gerçek anlamda arttıracak şekilde tasarlanması ve sürdürülmesi elzemdir. Sosyal koruma kapsamındaki müdahaleler yoksulluğun kronikleşmesini önlemelidir. Dul/yetim maaşları özelinde kadının bakım veren rolünün azaltılması, iş yaşamına katılımının teşvik edilmesi gereklidir.

Yoksulluk, kaynakların ve gelirin ülkeler, bölgeler ve bireyler arasında eşit paylaşılmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Yoksul insanları, yoksulluklarından dolayı suçlamak, onları "çalışmayan tembeller" olarak görmek bireylerin saygınlığını ve onurunu zedeler. Yoksulluğun, tüm insanların kaçmak isteyeceği istenmeyen durumlardan kaçma konusunda yeterli olanaklara ve yapabilirliklere sahip olmayla ilişkisini gözden kaçırmamak gereklidir. Yoksullara, yapabilirliklerinin düşük olduğu, yapabilirliklerinin ve sorunlardan kaçabilme kapasitelerinin arttırılması durumunda buldukları mevcut şartlardan sıyrılmayı isteyecekleri düşüncesiyle yaklaşılması gereklidir. Yoksul bireylerin farklı özelliklerinin (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, engellilik vb.) yoksulluğu deneyimlemede nasıl bir etki yarattığını görmek ve sosyal yardımları bu bireylerin yapabilirliklerini arttıracak biçimde yeniden kurgulamak gereklidir.

Bu açıdan Amartya Sen' in yapabilirlik ve kapasite yaklaşımı, yoksulluğun insan hakları bağlamında ele alınmasını sağlamış, yoksulluk alanında çalışan bilim insanları ve kurumlar için yeni bir paradigma yaratmıştır. Kuşkusuz bu nedenden dolayı Amartya Sen Nobel ödülüne layık görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Arabacı, R. Y. (2015). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. A. Tokol ve Y. Alper (Ed). Sosyal Politika. (178-203). Bursa: Dora Basım
- ASAGM. (2010). Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Birleşmiş Milletler. (2000). BM Binyıl Bildirgesi. New York.
- Bora, A. (2007).Yoksulluk kader olamaz. Amargi, (8).
- Buğra, A. (2001). Ekonomik kriz karşısında Türkiye'nin geleneksel refah rejimi. Toplum ve Bilim. 89, 22-30.
- Buğra, A. (2005). Yoksulluk ve sosyal haklar. İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 14 (53), 268-278.
- Demir, S. (2006). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye açısından değerlendirme. DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü , 2-5.
- Field, F. (1983). The minimum wage. Londra: Policy Studies Institute.
- Metin, B. (2014). Yoksullukla mücadeleye insan hakları açısından bakmak: Amartya Sen'in kapasite yaklaşımı temelinde bir değerlendirme. Journal of Yaşar University, 6261-6380.
- Sen, A. (1981). Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation. Oxford: Clarendon Press.
- Sen, A. (2000). Development as freedom. New York: Borzoi Books Inc.
- Sen, A. (2004). Özgürlükle Kalkınma. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şener, Ü. (2009). Kadın Yoksulluğu. TEPAV Değerlendirme Notu. Ankara
- Taş, Y., ve Özcan, S. (2012). Türkiye'de ve Dünya'da yoksulluk üzerine bir araştırma. International Conference on Eurasian Economics 2012 (s.423-430). Almathy: Turan University Press.
- Temiz, H. E. (2004). Küreselleşmenin sosyal boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri. İzmir: Birleşik Metal İşçileri Sendikası Yayınları.
- Temiz, H. E. (2008). Dünya'da kronik yoksulluk ve önleme stratejileri. Çalışma ve Toplum. 2, 61-100.
- TÜİK. (2015). Gelir ve yaşam koşulları araştırması. Ankara.
- TÜİK. (2015). İstatistiklerle çocuk. Ankara.
- TÜİK. (2015). İstatistiklerle kadın. Ankara.
- TÜİK. (2015). İstatistiklerle yaşlılar. Ankara.
- TÜİK. (2016). İşgücü istatistikleri. Ankara.
- TÜİK. (2015). Sosyal koruma istatistikleri. Ankara.
- TÜİK. (2015). Zaman kullanım araştırması. Ankara.
- TÜRK – İŞ. (2017). <http://www.turkis.org.tr/AGUSTOS-2017-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d10574>, Erişim tarihi: 26.08.2017)
- Yar, F. (2015). Türkiye'de gelir dağılımı ve yoksulluk. Global Politika ve Strateji, 1-31.
- Yuncu, L. D. (t.y.). İki yoksulluk yaklaşımı: A.Sen'in yapabilirlikten yoksunluk teorisi ve toplumsal dışlanma çerçevesinin karşılaştırması. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Yurdakul, F. (2010). Amartya Sen'in yoksulluk üzerine düşünceleri ve Sen yoksulluk indeksi: Türkiye Uygulaması. New World Sciences Academy , 293-303.